

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

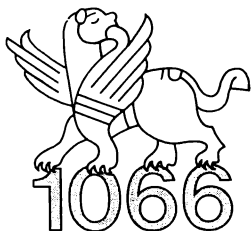
**Tidsskrift for
Historisk Forskning**

1066

18. Årgang

Nr. 1

Tidsskrift for Historisk Forskning

18. ARGANG NR. 1.

FEBRUAR 1988

Bente Mattsson: DIPLOMATI OG REVOLUTION	s. 3
Hans Henrik Appel: 'REFORMATIONEN I DANMARK'	s. 15
PRISOPGAVER	s. 24

Forside:

To stridende flokke, begge med afladsbreve i hænderne.
Tv. munken og hans passive tilhængere, th. lægmanden og
hans aktive flok. Udsnit af kalkmaleri i Brøns kirke,
malet omkring reformationstiden.

Foto: N. H. Frandsen.

Diplomati og revolution

Forbindelsen mellem det revolutionære Frankrig og Danmark i 1790'erne - belyst ved opretholdelsen af den danske diplomatiske repræsentation i Paris, ved cand.mag. Bente Mattsson. Artiklen er baseret på forfatterens speciale fra Odense Universitetscenter, 1986

Begivenhedsforløbet omkring opretholdelsen af den danske repræsentation i Paris i 1792

Problematikken omkring august 1792, hvor Ludvig XVI blev suspenderet, er kun meget lidt berørt i den historiske forskning. Edvard Holm (1833-1915), er stadig en af de få, der har lavet samlede fremstillinger om denne periode.

Det centrale værk om Danmark i forhold til den franske revolution er Holm's "Danmark-Norges udenrigske Historie under den franske revolution og Napoleons Krige fra 1791-1807". (1875). Selvom Holm senere skrev et mere udførligt værk "Danmark-Norges Historie fra den Store Nordiske

Krigs afslutning til Rigernes Adskillelse 1720-1814", er det i alt væsentligt værket fra 1875, der er gældende, da han næsten ingen tilføjelser har til netop problematikken omkring det danske diplomati og udenrigspolitikken i denne periode.

Det viser sig imidlertid, at Holm tilsyneladende ikke har benyttet det kildemateriale, der kom ud af forbindelsen - nemlig depecher og ordrer i det omfang, det er muligt. Med direkte henvisning benytter Holm kun tre depecher og alle til det samme emne.

Det har ikke været Holms første prioritet at belyse forholdet til Frankrig. For ham var det den danske udenrigspolitik i forhold til Sverige og Rusland, med de danske forsøg på at bevare neutralitetspolitikken.

I perioden omkring 1792 var den danske udenrigspolitik i alt væsentligt præget af neutralitetspolitik og en stædig fastholdelse af denne. Med udbruddet af revolutionskrigene fastholdt

Danmark denne politik - at forsøge at holde sig udenfor konflikterne og udnytte situationen mest muligt økonomisk. Først efter stadig flere opbringelser af danske skibe valgte man i 1794 at forny den dansk-svenske neutralitetskonvention og efter 1795 blev man mere offensiv - især efter Hollands indtræden i krigen.

Man ønskede fra dansk side at udnytte det store behov for neutral fragttonnage. Det var ikke så meget behovet for at beskytte den dansk-franske eller dansk-engelske handel ... den neutrale fragtsejlad slog især igennem i Middelhavsområdet.

Diplomatisk såvel som udenrigspolitik lå Danmark på højde med de andre førende magter i Europa. Ser man på, hvorledes det danske diplomati var sammensat, viser det sig, at man fra dansk side levede op til de standarder, der fandtes i perioden.

Man opererede med de samme grader og rangordninger som andre lande, og man havde nogenlunde samme stand af repræsentation i de forskellige vigtige hovedstæder. Der fandtes ganske vist ikke alment gældende regler for repræsentationsgrader og rangordninger. Sådanne blev først fastsat senere.

Ser man imidlertid på social rekruttering, klassesdeling og

arbejdsopgaver svarede den danske udenrigstjeneste ganske til de øvrige i Europa. Man kunne derfor også forvente, at Danmark ville reagere som de øvrige europæiske stater ved eventuelle diplomatiske kriser.

Den danske repræsentation i Paris var siden 1770 blevet ledet af holsteneren Otto Blome (1735-1803). Inden sin udnævnelse til gesandt af 2. grad (Envoiyè extraordinaire) havde han gjort karriere i militæret og var ved sin udnævnelse til gesandt oberst og generaladjutant.

Blome blev på posten i Paris i 23 år, kun afbrudt af diverse kurrejser mm.

Efter længere tids sygdom forlod han byen i foråret 1793 på en slags orlov, der faktisk varede til 1796, hvor han formelt blev rappelleret (kaldt hjem).

Efter Paris kom Blome til Skt. Petersborg som gesandt (Envoiyè extraordinaire et Ministre plénipotentiaire). Han opholdt sig kun kort tid der, da hans helbred fortsat var svigtende. I 1800 fik han, på egen opfordring, sin afsked. På grund af hans lange embedsperiode og erfaring regner man Blome for at høre til fagdiplomaterne.

Blome var med sin militære og diplomatiske karriere fuldstændig loyal over for den danske konge. Dette bevirkede også,

at han følte sig knyttet til det franske hof - et forhold, der også slår igennem i hans opfattelse af begivenhederne under revolutionen.

Johan Kønemann var legationssekretær under Blome og havde været i Paris siden 1785. Inden da havde han tjent som legationssekretær og chargè d'affaires i Sverige fra 1777-1785. I 1797 blev han rappelleret fra Paris, da han angiveligt ikke ønskede at tjene som legationssekretær under Dreyer, nu hvor han i flere år havde fungeret som chargè d'affaires. Kønemann var speciel i den henseende, at han havde sin familie boende hos sig i Paris.

Det var disse to personer, der repræsenterede Danmark under den franske revolution. Bomes lange ophold i byen havde gjort ham både kendt og respekteret. Af depecherne fremgår det også, at han havde knyttet kontakter til flere af de højtstående politikere og generaler.

Deres indberetningsvirksomhed foregik med ca. 2-3 dages mellemrum. Dette må formodes at svare til, at gesandterne skulle indberette på hver postdag.

Ved ankomsten til Departementet for udenlandske affærer, blev depechen påtegnet et "pr" (præsenteret) og dato. Denne påtegning findes nederst til venstre på første side af depechen.

Sammenligner man dette med afsendelsesdatoen, som findes ved siden af underskriften, viser det sig, at depecherne fra Paris var ca. 9-11 dage undervejs. Der forekommer dog i perioden store forsinkelser.

Den almindeligt benyttede postvej var via Hamborg, og den fungerede det meste af perioden. Først i 1794 kom der problemer, og man begyndte at sende depecher/ordrer via Schweiz.

Depecherne omhandler altså flere dages begivenheder og følger dag for dag de væsentligste dekretter og forhandlinger i Nationalforsamlingen og senere Nationalkonventet.

Dele af depecherne er skrevet i ciffer-koder, der blev udskiftet hvert år. Ved ankomsten til departementet blev disse dele dechiffreret af embedsmændene. Det var den eneste behandling, der foregik af indholdet.

Depecherne er skrevet på fransk, der i denne periode stadig var det almindelige "diplomatsprog". Det franske, man skrev i slutningen af det 18. århundrede, ligger imidlertid temmelig nær på moderne fransk.

Der var ikke samme regelmæssighed over ordrerne. Der er store "huller" i korrespondancen. Sammenholder man imidlertid flere perioders depecher og ordrer, viser det sig, at der som oftest er afsendt ordrer dagen

efter modtagelsen af depecher. Dette skyldes sandsynligvis hensynet til postgangen.

De ordrer, der således afsendes dagen efter, indeholder ofte direkte svar eller reaktioner på depecherne, og det tyder på, at man har behandlet depecherne samme dag, de blev modtaget eller dagen efter.

Det er vanskeligere at sige noget om, hvor længe ordrerne var undervejs. Der er ikke påtegninger om ankomstdato. Derfor kender man kun ankomstdatoen, hvis gesandten refererer direkte til indholdet. Løst regnet, ser det ud til, at de var 10-20 dage undervejs.

Selvom disse breve har arkivbetegnelsen - ordrer, indeholder de mest redegørelser for den politiske situation udenfor Frankrig og betragtninger og vurderinger af forholdene i Frankrig. I ordrerne kan man læse Bernstorffs reaktioner på begivenhederne. Den lange ekspeditionstid har også rent praktisk umuliggjort direkte og kontante ordrer i forhold til en aktuel situation, der meget vel kunne være ganske anderledes, når ordren endelig ankom.

I det følgende vil jeg gennemgå begivenhedsforløbet omkring den danske repræsentation i Paris i de bevægede dage omkring suspensionen af Ludvig XVI og se på, hvorledes gesandten

skildrer dette i sine depecher.

Kort skitseret var situationen denne, at Blome og Kønemann sad i Paris. 10. august 1792 blev den franske konge suspenderet, som følge af længere tids begivenheder. De kulminerede med åben modstand og kampe ved Tuilerierne og kongen søgte tilflugt i Nationalforsamlingen, hvor man under indtryk af begivenhederne valgte at suspendere ham.

Som følge af denne begivenhed, der så at sige var enestående, valgte de fleste andre stater straks at afbryde de diplomatiske forbindelser med Frankrig. Danmark reagerede anderledes. Man valgte at opretholde forbindelserne, omend på uofficiel basis og et lavere niveau end normalt for et land som Frankrig.

Den generelle begrundelse for opretholdelsen, for så vidt den overhovedet omtales er, at Danmark ikke kunne tillade sig at bryde, hvis man ville fortsætte neutralitetspolitikken. Denne neutralitetspolitik førte store økonomiske fordele med sig for dansk handel og søfart. Det gjaldt derfor naturligt nok om at udnytte disse fordele mest muligt.

Dette synspunkt findes bl.a. hos Edvard Holm, der skriver, at allerede i 1791 modsatte Bernstorff sig deltagelse i en koa-

lition, da det ville betyde, at Danmark måtte afbryde sin handel med Frankrig.

I slutningen af 1792, skriver Holm, fastslog Bernstorff atter, at man på trods af de forfærdelige hændelser i Frankrig ikke ville bryde. Igen omkring 1793 er handelshensynene afgørende.

Når man ser på Holms fremstilling, synes det, som om der overhovedet ikke har været hverken debat eller tvivl om den danske reaktion på begivenhederne i Paris. Ifølge Holms fremstilling ser det ud til, at man overhovedet først reagerer i foråret 1793 og ikke i efteråret 1792, hvor det virkelig kritiske punkt var.

Det kritiske punkt er naturligvis 10. august 1792, fordi denne begivenhed - kongens suspension - officielt betød, at det formelle grundlag for den danske repræsentation bortfaldt, idet gesandten var akkrediteret til den franske konge og ikke den lovgivende forsamling. Man ville derfor med rimelighed kunne forvente, at den danske repræsentation ville blive kaldt hjem.

Det andet argument er, at det rent moralsk/statsretligt ikke var særlig heldigt at stå i forbindelse med et land, der gik så vidt som til at afsætte sin konge.

Blome, der sad i Paris og fulgte udviklingen, blev i stigende grad urolig, og han beskrev også forholdsvis tidligt, at den spændte situation kunne føre til afsættelse af kongen.

Sin egen situation i forhold til dette, tager han allerede op 6. august 1792. I den chiffrerede del af depechen beder han om at få besked om, hvad han skal gøre, hvis den lovgivende forsamling "prononcere la déchéance du Roi" (bekendtgør/udtaler kongens afsættelse). Skal han rejse eller blive ?

Alene dette indicerer, at der ikke har ligget helt faste regler for en gesandts opførsel i et sådant tilfælde. Det skal naturligvis også ses i sammenhæng med, at det var en noget usædvanlig foreteelse.

Blome skriver videre, at det der er tilbage af Corps Diplomatique, ligeledes er i færd med at bede om ordrer fra deres respektive hoffer og regeringer.

Rent moralsk mener Blome ikke, at nogen magt vil anerkende det styre, der måtte følge efter en afsættelse af kongen eller overhovedet anerkende retten til afsættelse.

Hvis situationen skulle udvikle sig så hurtigt, at han ikke når at få ordrer hjemmefra, vil han følge ambassadørerne fra Holland og Venedigs eksempel. De er i øvrigt de eneste to, der er

tilbage i Paris, og Blome er selv den eneste "ministre de second ordre d'une Cour royale" (kongelig gesandt af 2. grad).

Svaret på denne depeche blev sendt d. 18. august og er skrevet af Haxthausen (der vikarierede for Bernstorff). Han mener også, at det er en forfærdelig situation, og at den bør få indflydelse på Blomes stilling. Han meddeler Blome, at hvis den lovgivende forsamling "prononcera la déchéance du Roi, Votre ministere des ce moment cessent, alors Vous etes autorisé à l'exemple des Ambassadeurs ou autres ministres Vos confrères, d'après lesquels Vous réglerez en tel cas Votre conduite, de quitter ..." (udtaler afsættelse af kongen, ophører Deres hverv fra det øjeblik, således er De bemyndiget til at følge ambassadørernes eller andre af Deres kollegers eksempel, ordne Deres sager, og rejse ...).

Her får Blome den ordre, man med rimelighed kan forvente.

Blot får han den ikke dagen efter, så han berører problemet i flere af de følgende depecher. Han frygter, ikke at kunne afvente ordrer hjemmefra. Han beskriver, hvorledes de forskellige andre diplomater rejser, men vil selv vente så længe som muligt.

D. 17. august skriver han, at han vil bede om "passeport

provisoirement". Han vil så rejse til England, da det er den hurtigste og sikreste vej ud af Paris.

Senere viser det sig, at der begynder at blive problemer med at rejse. Flere diplomater bliver tilbageholdt og forhørt. Netop efter 10. august var der problemer med magtforholdet mellem kommunen og den lovgivende forsamling. Man kunne nemt risikere, at pas udstedt af udenrigsministeren ikke blev respekteret af kommunen.

"Tous mes collègues partent. Je crois que dans ces circonstances il serait indécent de ne pas faire comme le plus grand nombre, et qu'un ministre d'une Cour Royale resta" (alle mine kolleger rejser. Jeg mener, at under disse omstændigheder ville det være uanstændigt ikke at gøre som flertallet og (uanstændigt) om en kongelig gesandt blev).

Han må desværre foreløbig blive, da han er for syg til at rejse. Derfor er det Kønnemann, der står for den næste depeche.

Denne depeche kommer til København d. 7. september, og Bernstorff, der er vendt tilbage fra sin rejse, sender nye ordrer d. 11. september 1792. På dette tidspunkt har Blome endnu ikke modtaget Haxthausens tidligere omtalte ordre.

Bernstorffs ordrer er inter-

essante i forhold til Haxthausens, da de nærmest må betragtes som kontraordrer - i hvert fald i forhold til Kønemann, der ellers var omfattet af Haxthausens ordrer. (Hvilket Blome udtrykkeligt havde bedt om).

Bernstorffs ordre viser, at han har en noget anderledes opfattelse af situationen.

Han skriver, at Blomes afrejse var uundgåelig, når alle andre rejser, men "si une nécessité parfaite ne Vous y force pas, Vous resterez jusqu'à nouvel ordre, mais sans faire la moindre démarche qui puisse caractériser une mission publique" (hvis ikke De er absolut tvunget dertil af nødvendige grunde, forbliver De indtil nye ordrer, men uden at foretage det mindste, der kunne tyde på en officiel (diplomatisk) mission).

Til slut i ordren kommer Bernstorffs egentlige begrundelse for at give denne ordre - "il nous importe aussi essentiellement d'avoir des relations authentiques d'un endroit, où par l'absence de presque toutes les missions étrangères la vérité pourrait aisément se couvrir d'un voile impénétrable" (det er også vigtigt for os at have reelle forbindelser på et sted, hvor fraværet af næsten alle diplomatiske missioner kunne gøre, at sandheden let lader sig dække af et uigennemtrængeligt slør).

Bernstorff slår her på informationshensyn og ikke handelsensyn.

Med denne ordre gik Bernstorff direkte imod selve det officielle forhold, at gesandten og hans stab var akkrediteret til den franske konge, og han ønsker missionen bevaret - ganske vist på et lavere niveau - vel vidende, at den ikke bør fremtræde officielt.

Det er vanskeligt at sige bestemt, om Blome ville have været omfattet af denne ordre, hvis ikke Bernstorff allerede regnede med, at han var rejst fra Paris.

Haxthausens ordre (af 18/8) ankommer til Paris 3. september, altså inden de nye ordrer - så det er egentligt lidt uforståeligt, at Bernstorff stadig venter at finde Kønemann i Paris.

Blome svarer Haxthausens ordrer med, at han og Kønemann vil rejse hurtigst muligt (når han er rask nok), og at de vil overgive missionens sager til "l'aumonier" - legationspræsten.

Meget tyder på, at det udelukkende er fordi, Blome bliver syg, at Bernstorff har held til at standse Kønemann. Det er også tydeligt, at Blome forventer ordrer til afrejse for både sig selv og Kønemann.

Blome og Kønemann modtager de nye ordrer fra Bernstorff den 23. september. Dagen efter skri-

ver Kønemann to depecher til Bernstorff, hvoraf den ene udelukkende handler om hans egen situation. Det er tydeligt, at Kønemann ville ønske, at Blome aldrig var blevet syg - for så havde de begge forlængst været ude af Paris. Denne depeche er nærmest et bønsskrift til Bernstorff om atter at overveje situationen. Kønemann beskriver, hvor vanskelig situationen er i Paris (på dette tidspunkt har de været igennem både Septembermyrderierne og udråbelsen af republikken) - især da Kønemann jo har sin familie hos sig.

Kønemann beskriver, hvorledes alle andre diplomater er rejst tillige med de fleste andre udlændinge. Da han ydermere ikke kan foretage sig noget officielt, kan han ikke se, hvad han har at gøre i byen. Der er hverken lov eller orden, og det er foreløbig kun i kraft af den respekt, Blome nyder i deres sektion af byen, at de ikke har været udsat for husundersøgelser.

I senere ordrer fastholder Bernstorff ordren af 11/9, så da han modtager Kønemanns klageskrift, kan han kun meget kort skrive, at Kønemann selvfølgelig kan forlade Paris "s'il y a une nécessité réelle, si Votre vie est en danger, s'il n'existe aucune sûreté pour Vous ou pour les Votre.

Ici cela ne parait pas, mais il est impossible d'en juger dans l'éloignement" (hvis det er absolut nødvendigt, hvis Deres liv er i fare, hvis der ikke er sikkerhed for Dem og Deres familie. Herfra ser det ikke ud til at være således, men det er umuligt at bedømme på den afstand).

Bernstorff lader sig altså ikke formilde, og overlader elegant ansvaret for sagen til Kønemanns egen dømmekraft. I ordren taler Bernstorff også temmelig kraftigt til Kønemanns ansvarsfølelse. I denne forbindelse skal man ikke glemme, at Kønemann indtil nu kun havde fungeret som legationssekretær. Nu skal han, ifald Blome bliver rask nok til at rejse, pludselig være i stand til selv at bedømme situationen. Dette kan have medvirket til hans åbenbare angst. Samtidig er de danske diplomater nogle af de få udlændinge tilbage i Paris - og det har velsagtens også øget usikkerheden, netop i perioden, hvor man i Paris så potentielle fjender i alle udlændinge.

Den diplomatiske repræsentation er altså i 1792 blevet uofficiel, men den fortsætter alligevel med at fungere og nyder tilsyneladende stadig den beskyttelse, der var almindelig for gesandtskaber. Frankrig var på sin side heller ikke interesseret i at behandle missionen

anderledes, da Danmark med sin neutralitetspolitik var vigtig for, at man overhovedet kunne få forsyninger udefra og fortsætte sin eksport.

Først senere i perioden dukker skibssagerne (opbringelser af danske skibe) op - hvor det var nødvendigt for Danmark at have en person i Paris til at gøre danske synspunkter gældende overfor de franske myndigheder. Handelshensyn er der at tage - men det er alligevel først senere, de bliver rigtigt aktuelle.

I første omgang virker det, som om Bernstorff har sat missionen i venteposition. Han kunne stadig få oplysninger ud af landet og så håbe på, at situationen ville stabilisere sig, således at man kunne opretholde uofficielle forbindelser og ikke behøve at anerkende det nye styre.

I foråret 1793 var Blome endelig blevet så rask, at han kunne rejse fra Paris. Han fik igen tilladelse til at rejse. I virkeligheden er denne tilladelse kun en bekræftelse af den tilladelse, han havde fået i efteråret 1792 fra Haxthausen.

Alligevel viser det sig, at historikeren Edvard Holm beskriver forløbet noget anderledes. "Den dansk-norske Regering havde ikke anerkendt den franske Republik, hvad simpel Forsigtighed bød den endnu at afholde sig

fra; den havde i Foraaret 1793 kaldt sin gesandt Geheimeraad O. Blome bort fra Paris, men kun under Form af en Congè i Anledning af Sundhedshensyn ...".

Af Holms fremstilling fremgår det, at den danske regering ligefrem skulle have benyttet sig af denne hjemkaldelse til at køle forholdet til Frankrig og vel nok også lukke munden på de øvrige stater, der pressede Danmark for at få det til at gå med i koalitionen.

I denne forbindelse er det vigtigt at understrege, at Blome ikke først fik tilladelse til at rejse i foråret 1793 - den tilladelse havde han, som vist ovenfor, allerede fået i august 1792. Man skal her huske, at tilladelsen ikke blev omstødt af Bernstorffs ordrer af 11/9. Blomes hverv som dansk gesandt var reelt ophørt med suspensionen af Ludvig XVI. Blome havde blot været forhindret i at følge ordren på grund af sin alvorlige sygdom.

Ifølge Holm ser det ud til, at Danmark først nu 1793 gjorde sig visse overvejelser med hensyn til forholdet til Frankrig på det diplomatiske niveau. Holm bruger eksemplet med Kønemanns forbliven i Paris. Dette forhold var imidlertid også, som allerede vist, ordnet med Bernstorffs ordre i september 1792.

Det er derfor vanskeligt at

påstå, at ordningen af de diplomatiske forhold omkring den danske mission i Paris i efteråret 1792 skulle have noget at gøre med, at Danmark ville "vise flaget" i foråret 1793.

Problemet med Holm i dette spørgsmål synes i høj grad at være, at han ikke bruger oplysningerne fra august-september 1792, når han i sin fremstilling iøvrigt behandler dette år. Som allerede vist, er der ingen tvivl om, at Danmark, ligesom de fleste andre lande, officielt gør, hvad man kunne forvente - man kalder diplomaterne hjem. Holm skriver "Regeringen vogtede sig altsaa for at lade det komme til et Brud med Frankrig ved at kalde sine Diplomater tilbage herfra ...". Denne påstand kommer i Holms fremstilling under efteråret/vinteren 1792. Igen har Holm ikke læst kilderne. Man kalder jo netop diplomaterne hjem - Haxthausens ordre kan ikke opfattes anderledes.

Bernstorffs kontraordre af 11. september 1792 og Kønemanns forbliven har Holm tilsyneladende slet ikke opdaget. I stedet bruger han, uden tanke for kildernes kronologi, oplysninger fra 1792 til at bevise en dansk reaktion i foråret 1793.

Man kan vel egentlig hævde, at Danmark behandler sagen yderst elegant. På den ene side giver man gesandten tilladelse

til at rejse - og på den anden side beholder man uofficielt en repræsentant af lavere rang. Det er tydeligt, at Bernstorff ikke vil risikere at lægge sig ud med det nye styre i Frankrig og samtidig vil handle på en måde, der gør, at man ikke direkte tvinges til at anerkende det nye styre.

I foråret 1793, da Blome bliver rask nok til at rejse, viser det sig da også, at der er problemer med, hvorledes den tilbageværende danske diplomat skal behandles. Korrespondancen fra Blome viser, at han ikke følte sig sikker på, at hans akkreditiver i forhold til den franske konge stadig stod ved magt. Den nye republik kunne meget vel forlange nye akkreditiver - og dette ville medføre, at Danmark måtte anerkende republikken, hvilket man naturligvis ikke var interesseret i på dette tidspunkt.

De videre depecher fra foråret 1793 viser faktisk, at Kønemann uofficielt bliver anerkendt som dansk gesandt (han "udnævnes" ovenikøbet til chargè d'affaires af den franske udenrigsminister) af Frankrig og får adgang til at forelægge sager hos de rette myndigheder - uden at Danmark har anerkendt det nye styre. I samme periode forsøger Frankrig også at få placeret en repræsentant i Danmark.

Sammenfattende kan man sige,

at disse begivenheder omkring det danske diplomatis forhold i Paris først og fremmest viser, at den danske diplomatiske standard i slutningen af det 18. århundrede officielt ligger fuldt på linie med de øvrige europæiske staters. Udadtil følger man de "uskrevne regler" og kalder diplomaten hjem. Eller rettere - man giver diplomaten tilladelse til at rejse på hans egen opfordring.

Sideløbende med dette førte Bernstorff så sin egen mere pragmatiske udenrigspolitik, hvorved han under dække af informationsbehovet søgte at opretholde uofficielle forbindelser med det nye styre for derved at undgå at tage officiel stilling til udviklingen og undgå at vælge side. Man ønskede for alt i verden at undgå at blive inddraget i krigen mod Frankrig. Krigskonjunkturerne skulle derimod udnyttes via neutralitetspolitikken.

I forhold til den tidligere forskning, her repræsenteret ved Edvard Holm, viser undersøgelsen, at Holms brug af kilderne omkring dette spørgsmål ikke holder for en nærmere undersøgelse og egentlig forrykker beslutningstidspunktet for den valgte politik med adskillige måneder.

Kultur- og diplomatihistorisk er begivenhederne interes-

sante. Depecherne er kulturhistorisk interessante. Bl.a. fordi de i de bevægede dage i Frankrig giver læseren et indblik i begivenhederne, således som de blev opfattet af en trænet iagttager på stedet. Gesandstens første hverv var netop at iagttage og berette.

I andre dele af undersøgelsen, (som ikke er omtalt her), er det blevet undersøgt, hvorledes gesandternes fremstilling af forskellige begivenhedsforløb stemmer i forhold til moderne forskning. Det viser sig her, at man har fulgt godt med i det politiske liv på stedet.

Naturligvis skal man tage forbehold for gesandstens sociale position. Dette giver sig imidlertid størst udslag, når man skal vurdere gesandternes forklaringer på begivenhederne. De er ikke i tvivl om "ven/fjende" problematikken, og det farver naturligvis også forklaringerne.

Imidlertid kan depecherne anbefales til læsning, hvis man ønsker sig interessante og farverige beskrivelser af de voldsomme omvæltninger og begivenheder i Paris i disse år.

BENTE MATTSSON

Kildematerialet findes i Rigsarkivet:
 Departementet for udenrigske anlig-
 gender: Frankrig. Gesandtskabsarki-
 vet, Ordrer 1790-94. Departementet
 for udenrigske anliggender: Frankrig
 II, Depecher 1791-94.

LITTERATUR

Edvard Holm:

De nævnte værker.

Ole Feldbæk:

Danmarks Historie, vol. 4. (1982).

Jørgensen og Westrup:

Dansk centraladministration
 i tiden indtil 1848. (1982).

Kjølsen og Sjøquist:

Den danske udenrigstjeneste,
 1770-1807, vol. 1-2. (1970).

Emil Marquard:

Danske Gesandter og Gesandt-
 skabspersonale indtil 1914.
 (1952).

Albert Soboul:

Histoire de la révolution
 française, vol. 1-2. (1962).

Richard Rosencrance:

Diplomacy in the eighteenth
 century (Diplomacy in modern
 european history). (1966).

Der findes en lang række værker, der
 omhandler det diplomatiske system -
 både rent organisatorisk samt de
 diplomatiske forhandlingsteorier i
 perioden.

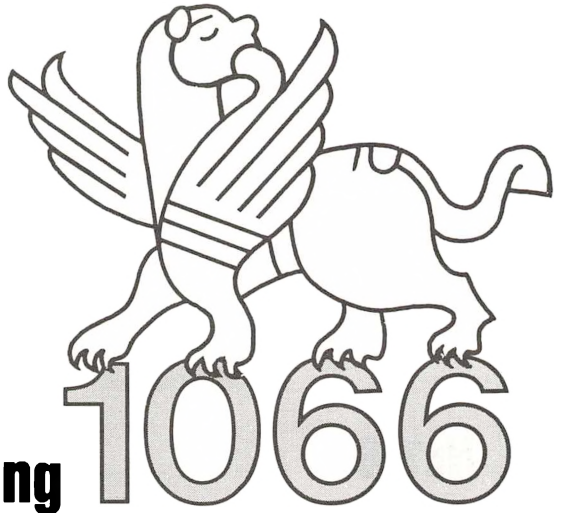
L&P TEKSTBEHANDLING

Manuskripter og specialer renskrives,
 hurtigt og korrekt.

Indhent tilbud på telefon 02645216

Lisa Wiese

bedst mellem 18-19⁰⁰

**Tidsskrift for
Historisk Forskning**

1066

**17. Årgang
Indholdsfortegnelse**

Nr.1-6

Nr. 1.	s.
Lis Hansen og Dorte Bech Nielsen: Borgere i bevægelse.	3
Erik Holst Andersen: Tendenser og perspektiver i den nordiske middelalder.	23
Specialeliste Odense.	29
Nr. 2.	
Søren Meyer Hansen: Kurantbanken.	3
Steen M. Andersen: Spioner mod Danmark. En anmeldelse af A. R. Jørgensen: Spionage mod Danmark.	22
Specialeliste Aalborg.	26
Nr. 3.	
Tim Toftekær: Katyn-affæren.	3
Inge Skovgaard-Petersen: Saxos historiesyn.	21
Anders Knudsen: Margrete den Første. En anmeldelse af Vivian Eittings bog.	28
Nr. 4.	
Torben Svendrup: Om kulturhistorie.	3
Kim Furdal: Fjeldstedgården - anvendelse af teori. En debatartikel med udgangspunkt i Finn Stendal Pedersens bog om Fjeldstedgården.	9
Poul Sverrild: Barfodshistorie i lokalsamfundet.	18
Specialeliste København.	27

Nr. 5-6.	s.
Jørgen Holck Jensen: Borgerskab og liberalisme i Tyskland 1848-1871.	3
Jørgen Seidelin: Historie i fjernsynet.	22
Anne Severin: Fattigdom og socialforsorg o. 1500.	31
Niels Jørgen Jensen: Tyskland, Tyskland. En anmeldelse af to kildehefter til Tysklands historie efter 1945.	41
Anders Monrad Møller: Toldhistorie - hvorfor og hvordan? Specialeliste Århus.	51 60

Forfattere

	nr.	s.
Andersen, Erik Holst: Tendenser og perspektiver i den nordiske middelalder.	1	3
Andersen, Steen M.: Spioner mod Danmark. En anmeldelse af A. R. Jørgensen: Spionage mod Danmark.	2	22
Furdal, Kim: Fjeldstedgården - anvendelse af teori. En debatartikel med udgangspunkt i Finn Stendal Pedersens bog om Fjeldstedgården.	4	9
Hansen, Lis og Dorte Bech Nielsen: Borgere i bevægelse.	1	3
Hansen, Søren Meyer: Kurantbanken.	2	3
Jensen, Jørgen Holck: Borgerskab og Liberalisme i Tyskland 1848-1871.	5-6	3
Jensen, Niels Jørgen: Tyskland, Tyskland. En anmeldelse af to kildehefter til Tysklands historie efter 1945.	5-6	41
Knudsen, Anders: Margrete den Første. En anmeldelse af Vivian Eittings bog.	3	28
Møller, Anders Monrad: Toldhistorie - hvorfor og hvordan?	5-6	51
Nielsen, Dorte Bech og Lis Hansen: Borgere i bevægelse.	1	3
Seidelin, Jørgen: Historie i fjernsynet.	5-6	22
Severin, Anne: Fattigdom og socialforsorg o. 1500.	5-6	31
Skovgaard-Petersen, Inge: Saxos historiesyn.	3	21
Svendrup, Torben: Om kulturhistorie.	4	3
Sverrild, Poul: Barfodshistorie i lokalsamfundet.	4	18
Toftekær, Tim: Katyn-affæren.	3	3

Emner

ARTIKLER:		nr.	s.
Barfodshistorie i lokalsamfundet.	Poul Sverrild	4	18
Borgere i bevægelse.	Lis Hansen og Dorte Bech Nielsen	1	3
Borgerskab og liberalisme.	Jørgen Holck Jensen	5-6	3
Fattigdom og socialforsorg o 1500.	Anne Severin	5-6	31
Fjeldstedgården - anvendelse af teori.	Kim Furdal	4	9
Historie i fjernsynet.	Jørgen Seidelin	5-6	22
Katyn-affæren.	Tim Toftekær	3	3
Kurantbanken.	Søren Meyer Hansen	2	3
Om kulturhistorie.	Torben Svendrup	4	3
Saxos historiesyn.	Inge Skovgaard-Petersen	3	21
Tendenser og perspektiver i den nordiske middelalder.	Erik Holst Andersen	1	23
Toldhistorie - hvorfor og hvordan.	Anders Monrad Møller	5-6	51
ANMELDELSER:			
Etting, Vivian: Margrete den Første.	Anders Knudsen	3	28
Jørgensen, A. R.: Spionage mod Danmark.	Steen M. Andersen	2	22
To kildehefter om Tyskland efter 1945.	Niels Jørgen Jensen	5-6	41
FAGLIG ORIENTERING:			
Specialeliste København.		4	27
Specialeliste Odense.		1	29
Specialeliste Aalborg.		2	26
Specialeliste Aarhus.		5-6	60

'Reformationen i Danmark'

En anmeldelse af Martin Schwartz Lausten: "Reformationen i Danmark", ved stud.mag. Hans Henrik Appel, Københavns Universitet

Kirkehistorikeren Martin Schwartz Lausten (herefter MSL) har valgt at markere 450-året for den lutherske kirkeordinans af 1537 med udsendelsen af hele tre bøger. Een behandler den første lutherske biskop af Roskilde, "Peder Palladius og kirken 1537-1560", en anden "Christian III og kirken 1537-1559" - og endelig søger en tredje at skildre "Reformationen i Danmark". Sidstnævnte skiller sig ud ved ikke at være 'videnskabelig': der er ingen noter (men dog en vejledning til videre læsning) og MSL er lidt uklar i sin formulering af formålet med bogen. Han konstaterer, at der findes "ingen samlet fremstilling af dette emne fra nyere tid. I denne bog har jeg prøvet at redegøre for reformationens religiøse, politiske og sociale forudsætninger, for reforma-

tionskampen og reformationens officielle indførelse, for det nye kirkestyre, den nye tro og for følgerne af konfessionsskiftet" (s. 7).

Det lyder af ikke så lidt, og MSL skynder sig da også at tilføje, at "der er naturligvis ikke tale om en udtømmende behandling af dette store emne, men forhåbentlig er det lykkedes at give et indtryk både af det faktiske forløb og af de handlende personers motiver og hensigter." (1)

Denne anmeldelse vil holde sig til "Reformationen i Danmark". Dette gøres med god samvittighed, da 1. MSL ved indledningsvis at konstatere manglen på en samlet fremstilling af reformationen i nyere tid netop lægger op til et forsøg på en sådan, og 2. MSL med denne bogs problemstilling (antageligt) har medtaget, hvad han finder mest relevant for en forståelse af 'Reformationen i Danmark'. Her vil jeg navnlig søge at placere MSL i forhold til de

nye tendenser i reformationsforskningen.

Begrebet reformation

Bogens emne taget i betragtning må det være rimeligt at begynde med at se på, hvad MSL lægger i begrebet 'reformationen'. Det bliver hurtigt klart, at det er noget relativt håndgribeligt. I sin indledning diskuterer han, hvornår reformationen blev indført i Danmark. De nævnte muligheder, der går på henholdsvis juridiske, politiske og konfessionelle kriterier, knyttes alle til en eller anden begivenhed, nærmere bestemt en forordning af en eller anden art, som man kan sætte dato på og mindes. Allerede i denne diskussion bruges udtrykket 'den lutherske reformation' og reformationen gøres til et spørgsmål om 'katolsk' eller 'luthersk'. Der levnes altså kun plads til en luthersk reformation. MSL skriver godt nok, at "reformationen var ikke udelukkende et kirkeligt eller religiøst anliggende", men spørger så "men hvordan var det kommet til dette punkt?" Det fremgår altså, at ideelt set burde reformationen være et udelukkende 'religiøst' anliggende. (s. 9f).

'Lutherdommen' er da også det centrale for MSL. Det er Luthers reformatoriske opdagelse, der ses som den egentlige driv-

kraft i reformationen, ja den er faktisk identisk med reformationen. Bogens disposition er bygget op over "Reformationskampen", hvor Lutherdommen vinder fodfæste i Danmark og efterhånden besejrer katolicismen; og endelig tre afsnit omkring "Reformationens indførelse og den nye lutherske kirke", "Den nye tro" og "Kirken og samfundet", hvor man følger lutherdommens stadfæstelse i Danmark med den nye kirkeordning. MSL vedgår, at "mange ikke-religiøse faktorer kom til at spille ind". I forbindelse med situationen i 1533 konstaterer han således, "hvor sammenvævet religion og politik var" og andetsteds hedder det, at "religionen var en integreret del af menneskelivet". Men i praksis kommer samfundet til at stå som blot en ramme for lutherdommens udbredelse. Denne ramme kunne virke mere eller mindre hindrende eller befordrende; "den lutherske bevægelse lod sig ikke standse".

Nu er der ikke noget nyt i denne fremgangsmåde. Historikere har været tilbøjelige til at dele reformationen op i en politisk og en teologisk side. Man har så selv beskæftiget sig med den politiske, mens man mere eller mindre har overladt det til teologer at se på det teologiske. Den stærkeste formulering af denne opdeling finder man hos

Arup. Foreteelser, der hører ind under andre 'videnskaber', bør ifølge Arup - "retteligt overlades til disse særlige discipliner. Hertil hører kirkehistorien, saavidt den beskæftiger sig med de religiøse ideers udvikling; jeg har alene medtaget kirkehistorien, saavidt den fik indflydelse på samfundsforholdene i Danmark" (2). En sådan faglig opdeling er ikke noget usædvanligt. Vi er vant til opsplitning i økonomisk, social, politisk, kultur-, mentalitets-historie m.v. Denne opdeling har overladt de teologiske aspekter ved reformationen til teologerne. For dem har det interessante mere været lutherdommens udvikling end en bredere forståelse af reformationstiden.

Ny opfattelse

Men de senere års forskning har set en ændring i opfattelsen af, hvad reformationen egentlig er for en størrelse. I sin lille bog om den tyske reformation fra 1986, har den engelske reformationshistoriker Robert Scribner udtrykt det på følgende vis; "For de fleste af os er Reformationen 'Luthers reformation', en massiv tilslutning fra det tyske folk til en ny tro proklameret af Martin Luther. ... Det er almindeligt at anse den som værende begyndt i 1517, da Luther skulle have placeret sine 95 te-

ser på døren til slotskirken i Wittenberg. ... Denne myte er typisk for mange myter om reformationen. Den indebærer et teologisk syn på historien, en bagklogskabens placeren begivenhederne i et uundgåeligt mønster, i hvilket der ikke er mulighed for noget andet udkomme end 'Reformationen' som senere tider har forstået den". (3)

Scribner fortsætter med at spørge, "hvordan kan vi undgå denne mytedannelse omkring reformationen? En vigtig måde er at sætte alle slags teologiske perspektiver til side, at nægte at læse historien baglæns med det syn ... at hvad der var succesfuldt på en eller anden måde var bedre end det, der ikke var det". Han fremhæver, at selve reformationsbegrebet bærer myter som den ovenfor skitserede; men da det er for rodfæstet en beskrivelse af en hel epoke til helt at afskaffe, vil han omdefinere reformationen til "en kompleks, langstrakt, historisk proces, der strækker sig langt udover en enkeltpersons bestræbelser eller en tendens, og den involverer sociale, politiske og bredere religiøse spørgsmål".

Scribner står ikke alene med dette ændrede syn på reformationen. Navnlig i forbindelse med forskningen omkring den tyske bondekrig 1525 har man gjort op med gamle myter. På dansk grund

har Alex Wittendorff og Ingela Kyrre med artiklen "Synd, nåde og klassekamp" givet en oversigt over reformationsbegrebets om-tumlede tilværelse. (4)

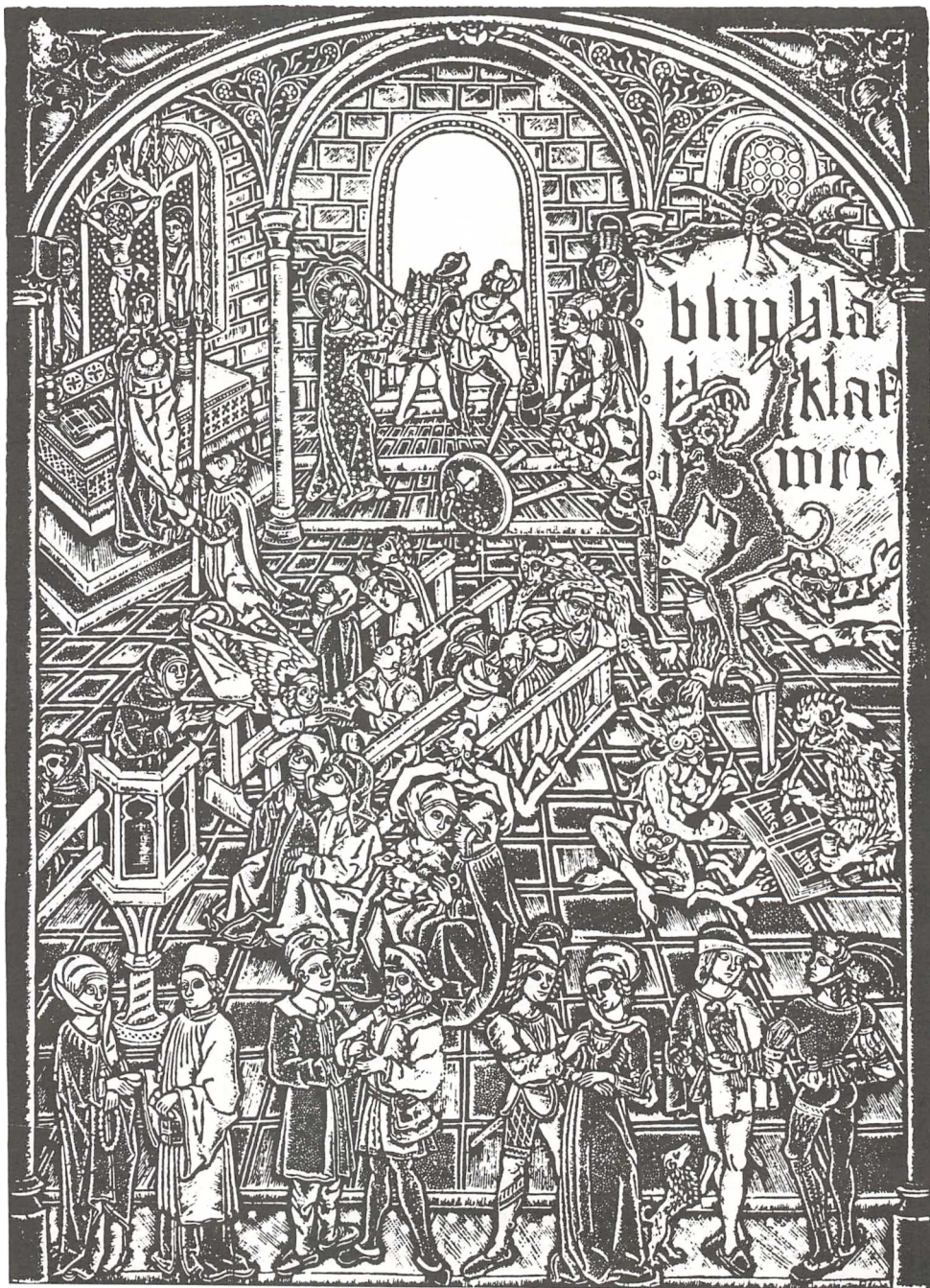
Wittendorff og Kyrre ser reformationen som det bevidstheds-mæssige svar på en fundamental samfundskrise. Som en grundliggende forskel på eksempelvis MSLs og deres egen opfattelse, fremhæver de selv den anskuelse, "at det der får historien til at ske, ikke er ideer og tanker alene, men derimod forbindelsen mellem handlende, tænkende og følende mennesker, hvor de bevidsthedsmæssige forhold og den materielle virkelighed står i ubrydelig vekselvirkning, der ikke kan skilles ad, uden at forståelsen går tabt".

Krisen for jordejerne

Hvis man kort skal skitsere den materielle virkelighed på 'reformationstiden', ja så skal den ses på baggrund af den 'senmiddelalderlige kriser' (o. 1350) rystelser. Det havde primært været en krise for jordejerne, som ved deres forsøg på at stabilisere eller retablere deres indtægter kom i konflikt med både andre jordejere og bønderne. Denne kamp greb ind i hele det feudale samfund. Og i denne kamp kom den katolske kirke til at stå i modsætning til alle andre.

I samtidens menneskers øjne var det en kamp om deres gamle retmæssige rettigheder. Efterhånden som den gamle samfundsorden kom til at fremstå som brudt, måtte der indenfor datidens religiøse forestillingsverden rejse sig et krav om en genoprettelse af Guds 'tabte' orden, en reformation. Med Kyrres og Wittendorffs udtryk var "den psykologiske forudsætning for reformationen en intens følelse af angst, synd, skyld og undergangsfrygt og en stærk oplevelse af det ondes voksende magt over sindet".

I denne historieopfattelse bliver politik og religion ikke 'sammenvævet' som hos MSL. I stedet bliver de reformatoriske tanker bevidsthedsmæssige udtryk for, at afstanden mellem den sociale virkelighed og den ideologi, der skulle legitimere den, var blevet så stor, at modsætningerne ikke længere kunne tildækkes. Men da oplevelsen af modsætningerne var forskellige alt efter den enkeltes placering i samfundet, er det klart, at de reformatoriske tanker fik forskellige udtryk. Luther kom nok til at stå som et fælles symbol på nye tanker. Men de forskellige udformninger af de reformatoriske tanker var ikke udtryk for misbrug eller misforståelse af den 'lutherske reformation'; de var formuleringer af forskellige

Interiør fra kirke, hvor der dels foregår kirkelige handlinger, dels en del uvedkommende snak og handlinger, som djævlene flittigt optegner. Sydtysk stik o. 1500.

oplevelser af den materielle virkelighed.

Reformatoriske tanker

Netop de forskellige udformninger af de reformatoriske tanker bliver altså central for en forståelse af 'reformationen'. På dette område har endnu en kirkehistoriker - Niels-Knud Andersen - i 1954 set nærmere på de danske prædikanters teologi. (5) Han hæfter sig ved, at såkaldte biblicistiske tendenser var meget udbredte. Meget kort fortalt tillægger biblicismen Skriften en helt afgørende autoritet. Man skyldte kun øvrigheden lydighed, hvis dens 'lov og skik' ikke var i modstrid med Skriften. Man lå således langt fra Luthers kvalitetskriterier ved bedømmelse af de forskellige skriftsteder og hans to-regimentelære, der krævede ubetinget lydighed mod øvrigheden.

Det var navnlig i Østdanmark med Malmø som center, at disse tendenser florerede. De jyske reformatorer med Hans Tausen i spidsen lå nærmere Luther. Henrik Lundbak har i sin bog om reformationen i Malmø og København placeret de biblicistiske tanker i centrum. (6) Han redegør for de materielle modsætninger og for hvorledes disse blev 'repræsenteret' på det politiske plan. Med det 'ideologiske' nybrud, som de biblicistiske tanker be-

tegnede, åbnede der sig helt nye perspektiver i den 'politiske' udvikling. I København lykkedes det ikke for byrådet at sætte sig i spidsen for de nye strømninger, og dets position blev herefter 'klemt' mellem kræfter i byen og de udenbys kræfter. I Malmø lykkedes det imidlertid for rådet at sætte sig i spidsen for 'reformationen', en udvikling, der førte til brud med den udenbys 'øvrighed'. Lundbak demonstrerer i sin undersøgelse samspillet mellem den materielle, den politiske og den ideologiske - eller bevidsthedsmæssige om man vil - udvikling.

Nu henviser MSL både til Lundbak og til Niels-Knud Andersen, selvom de ikke har efterladt sig 'spor' i hans fremstilling. Tværtimod. "I det hele taget skal man ikke overbetone dette forhold" (at de danske prædikanter snarere var biblicistiske end lutherske), skriver han. "Vel lå de i mangt og meget ikke på linje med Luther, men på den anden side var også de evangeliske reformatorer. ... I grundsynspunktet var de enige med Luther: den katolske teologi havde udviklet sig, så den nu var en forfejlet kristendom. ... Der er ingen tvivl om, at de danske prædikanter selv følte sig som gode lutherske teologer". (s. 73).

På den anden side skriver

MSL, at "når man læser deres (prædikanternes) skrifter igen- nem, kan man ikke undgå at blive slået af, i hvor høj grad tidens sociale modsætninger kommer til udtryk, og hvor nøje en sammen- hæng der er mellem deres refor- matoriske teologi og deres kamp mod samfundsmæssige uretfærdig- heder". Han efterlyser en større samlet undersøgelse af spørgsmå- let om sammenhængen mellem præ- dikanternes teologiske stand- punkt og deres sociale og poli- tiske ideer.

Men længere kommer MSL ikke. Han holder fast ved een luthersk reformation. Bl.a. af denne grund erklærer han, at "Grevens fejde ... var ikke en religions- krig - lederne på begge sider var lutherske - men det var en blodig klassekamp". Ganske rig- tigt stødte klasseinteresser sammen her; men det gjorde de også i de forskellige samfunds- grupperes forventninger til en reformation. For os kan det vir- ke paradoksalt, at Christian III afslog at komme til Danmark som konge på de (lutherske) malmøske borgeres opfordring - for så at gøre det på de (knap så luther- ske) adeliges opfordring. Det har det næppe været for Chri- stian III. Han var adelsmand og ønskede bl.a. en fyrstereforma- tion, ikke en reformation som den malmøske, der undergravede fyrstemagten ved at gøre

øvrighedslydigheden betinget.

Da Christian III kom til, skyndte han sig at få det blå stempel for sine handlinger i Wittenberg. Det kunne ikke gå hurtigt nok med at få fastslået, at fyrstereformationen var den rette reformation og dermed få taget brodden ud af andre ten- denser. Luther har været et fæl- lessymbol. Men hans teologi har ikke været videre udbredt. Fæl- les for de reformatoriske bevæ- gelser har også kritikken af den katolske kirke været; men hvad man skulle sætte i stedet, har ikke været fælles før Christian III's sejr i Grevens Fejde.

Bondeteologi

I denne sammenhæng er det interessant at notere sig, at de tyske bønder mistede deres in- teresse for reformationen, da den blev 'indført' ! De udfor- mede deres egen 'bondeteologi' ud fra deres møde med lutherske prædikanter. Denne bondeteologi skabte den ideologiske forudsæt- ning for bondekrigen 1525. MSL skriver om denne bondeteologi, at "flere af anførerne i de for- skellige bondekrige (begyndte) at tage Luther til indtægt for deres krav. Luther vendte sig fra denne misforståelse". Selvom disse bønder opfattede sig som lutherske, hører de altså ikke rigtig med i den evangeliske be- vægelse i modsætning til de dan-

ske, biblicistiske prædikanter. Ved de tyske bønders - og bonde-teologiens - nederlag og gennemførelsen af fyrstereformationen mistede bønderne interessen for 'den evangeliske bevægelse'. (7)

Heller ikke de danske bønder bliver regnet med til den lutherske bevægelse af MSL. Nok nærede de et had over for de unge adelige bisper, som ofte udstraktes til hele den kirkelige institution, som pressede så enorme beløb ud af menigmand. Nok nægtede bønderne i Sønderjylland at betale kirkeskat 1525 - i hvilken forbindelse kongen henviste til bondeoptøjer i Tyskland. Nok klagede adelen i 1527 over kongens manglende støtte overfor oprørske bønder. Nok var der social og religiøs uro. Men MSL begrænser sig til at konstatere, at "hvorvidt bønderne som helhed var grebet af de reformatoriske ideer ved vi ikke, men i hvert fald blev disse snart hos dem kædet sammen med politiske oprørsplaner mod bispe- og adelsmagten". MSL får denne 'sammenkædning' til at lyde suspekt - i modsætning til borgernes tilslutning til reformatoriske ideer.

Reformationen på landet

Vor viden om reformationen på landet er ganske rigtig begrænset. Og den bliver endnu mere begrænset, når man søger at

splitte tingene op i religiøs og social uro. Uroen bliver så bare et spørgsmål om bøndernes indtægtsmuligheder. Spørgsmålet er imidlertid, hvad der foregik inde i hovedet på de her bønder, siden det pludselig kommer til denne uro. I Tyskland var det det med de reformatoriske tanker forbundne ideologiske nybrud, der førte frem mod den store bondekrig. I Danmark sammenlignede man flere gange udviklingen med situationen i Tyskland. Der er mange spor af, hvor svært det var blevet at 'være almuens magtig'. Det er meget betænkeligt at 'skrælle' hele denne side af reformationen væk, når man vil beskæftige sig med "Reformationen i Danmark". Selvom MSL indledningsvis gør det klart, at der ikke er tale om en udtømmende behandling, så må det siges at være temmelig væsentligt, hvordan de ca. 90 % af befolkningen har taget del i "det faktiske forløb", og hvilke "motiver og hensigter" de har haft.

Reformationen som myte

MSL hævder (trods det lille forbehold omkring den manglende viden), at reformationen var et rent købstadsfænomen. Samtidig hævder han, at den var en folkesag. Nu kan man altid diskutere hvor mange mennesker, der gør en folkesag - men udtrykket virker temmelig malplaceret. I dette

tilfælde bliver MSL 'klemt' mellem myten om den begejstrede tilslutning til Luthers teologi (som Scribner skitserede den) på den ene side, og myten om reformationen som et købstadsfænomen på den anden - måske tilsat en afgrænsning af den evangeliske bevægelse, der nok indbefatter de biblicistiske prædikanter, men ikke har plads til bondeteologien.

Martin Schwartz Laustens bog om "Reformationen i Danmark" introducerer læserne til en række begivenheder og enkeltpersoner fra reformationstiden. Samtidig videregiver den nogle af de myter, som den nyere reformationsforskning søger at gøre op med. For den belæste reformationsinteresserede er det nok begrænset, hvor meget nyt, der er at hente.

HANS HENRIK APPEL

NOTER:

1. Kun ved længere citater vil sidenummeret blive angivet.
2. Erik Arup: Danmarks Historie III, ved Aksel E. Christensen, s. 258f (Redegørelse for min Danmarks Historie).
3. R.W. Scribner: The German Reformation. Studies in European History. 1986.
4. Ingela Kyrre og Alex Wittendorff: Synd, nåde og klassekamp. Nogle hovedlinier i nyere reformationsforskning. Hist. Tids. bd. 85, 1, s. 1-39.
5. Niels-Knud Andersen: Confessio Hafniensis. Kbh. 1954.
6. Henrik Lundbak: ... Såfremt som vi skulle være deres lydige borgere. Odense 1985.
7. Se Franziska Conrad: Reformation in der bäuerlichen Gesellschaft. Stuttgart, 1984.

Prisopgaver

Da prisopgaverne ved Københavns Universitet nu er overflyttet til specialebiblioteket, således at de kan lånes som specialerne, har redaktionen fundet det naturligt at bringe listen over tilgængelige prisopgaver. Listen er udarbejdet af cand.mag. N.H. Frandsen

Bryld, Claus

Revisionismens betydning for det danske Socialdemokratis ideudvikling fra 1890'erne til 1930'erne.

121-1277-2 1964

Christensen, Aksel, E.

Gilderne i Danmark i 15. og 16. århundrede.

121-1253-2 1930

Christensen, Arne Søby

En kritisk redegørelse for den nyere forskning om det juridiske grundlag for de romerske kristendomsforfølgelser indtil ca. år 250.

121-1293-2 1974

Christensen, C.A.

Danmarks lokalstyre ved år 1600.

121-1256-2 1927

Christensen, Dan Charly

En analyse af hovedpunkterne i forfatningsdiskussionen i Danmark 1830-1849.

121-1288-2 1969

Danstrup, John Kristian

En undersøgelse af forudsætningerne for og de umiddelbare virkninger af Forordn. af 15. jan. 1776 om indfødsretten i Danmark.

121-1260-2 1938

Ellehøj, Sven

Den engelske skibsfarts stilling i østersøområdet i 10-året før den første navigationslovs ikrafttræden 1651 samt dens indvirken på handel og skibsfart i Østersøen i tiden til 1663, belyst på grundlag af øresundstoldregnskaberne.

121-1265-2 1947

Feldbæk, Ole

En vurdering af den danske aktivitet i Bengalens 1777-1845, set på baggrund af Bengalens almindelige historie.

121-1279-2 1961

Glamann, Kristof

Asiatisk Kompagni 1732-1772.

121-1264-2 1945

Hansen, Poul Erik

En udredning af Skibykrønikes kildeforhold.

121-1261-2 1939

Holmgaard, Jens

Hvilken rolle spillede de finansielle problemer i den slesvig-holstenske agitation mod kongeriget og fællesadministrationen i 1850'erne og i hvor høj grad var de anker, der fremsattes over prægravationer af forskellig art berettiget ?

121-1267-2 1947

Hornby, Ove

En analyse af industrialiseringen i Danmark i det 19. årh. med særligt henblik på udenlandske forudsætninger og påvirkninger.

121-1283-2 1965

Hvidt, Kristian

Venstres stilling til forsvarets sag 1866-1905 med særligt henblik på de antimilitaristiske tendenser.

121-1272-2

1953

Jensen, Sigurd

Der ønskes en redegørelse for de danske bønders formue- og indtægtsforhold i tiden omtrent 1720-70 og på grundlag deraf en skildring af deres daglige levevilkår.

121-1252-2

1934

Jørgensen, Harald

Joh. Sigism. Mønstings virksomhed og betydning som statsmand efter 1814.

121-1251-2

1931

Knudsen, Niels

Adelig godssamling i dansk senmiddelalder.

121-1274-2

1954

Lammers, Karl Christian

På grundlag af en analyse af det publicerede kildemateriale ønskes en fremstilling af den franske politik om Versailleskonferencen 1919.

121-1285-2

1967

Lorentzen, Kirsten

En kritisk redegørelse for litteraturen siden Pirenne om betydningen af araberrigets opkomst for Vesteuropa og en karakteristik af de økonomiske og kulturelle forbindelser ml. orient og occident til år 840.

121-1270-2

1950

Lund, Niels

En kritisk undersøgelse af de danske vikingers togter til og bosættelse i England (syd for Firth of Forth) inden år 991.

121-1286-2 1967

Madsen, Grethe

Hvilken betydning fik Ruslands og Englands forhold til Danmark under Krimkrigen for dansk neutralitets- og forfatningspolitik ?

121-1275-2 1955

Markussen, Ingrid

En kritisk vurdering af Gustav Stresemanns "Vermächtnis" på baggrund af den litteratur, som er udkommet siden 1945 om hans politik, samt de publicerede dokumentssamlinger.

121-1280-2 1952

Oldenburg, Claus

En kritisk redegørelse for den nyere diskussion om det juridiske grundlag for de romerske kristendomsforfølgelser indtil ca. år 250.

121-1294-2 1974

Olesen, Peter Thonning

Kilde- og metodeproblemer i forbindelse med udforskningen af dansk landbrugs begyndende omlægning til animalsk produktion ca. 1860-1880.

121-1291-2 1974

Otto, Alfred

Gilderne i Danmark i 15. og 16. århundrede.

121-1254-2 1930

Pedersen, Hans Hedelykke

Det danske landbrugs rentabilitet 1570-1625.

121-1271-2 1952

Riising, Anne

En kritisk redegørelse for litteraturen siden Pirenne om betydningen af araberrigets opkomst for Vesteuropa og en karakteristik af de økonomiske og kulturelle forbindelser ml. orient og occident til år 840.

121-1268-2 1949

Schoubye, Jørgen

Hvilken betydning fik Ruslands og Englands forhold til Danmark under Krimkrigen for dansk neutralitets- og forfatningspolitik.

121-1276-2 1955

Slettebo, Jørgen

Kongens og rigets dåd 1340-1448.

121-1269-2 1950

Thiersen, Ib

En analyse af Bismarckforskningen efter 1945 og dens placering i den historiografiske udvikling

121-1290-2 1970

Thorsen, Niels

Der ønskes en historiografisk analyse af den amerikanske historieforskning om USA's udenrigspolitik i det 20. århundrede.

121-1295-2 1976

Thyssen, Thyra Pontoppidan

En kritisk behandling af de danske Herredage og Rigsdage 1530-1536 med en undersøgelse af dens politiske og religiøse betydning.

121-1282-2 1964

Togeby, Lis

Revisionismens betydning for det danske socialdemokratiske ideudvikling fra 1890'erne til 1930'erne.

121-1282-2 1964

Ulsig, Erik

Adelig godssamling i dansk senmiddelalder.

121-1273-2 1954

Venge, Michael

Danmarks udenrigspolitik i tiden fra 1536 til 1544 med særligt henblik på forholdet til det tyske rige og de derunder hørende magter.

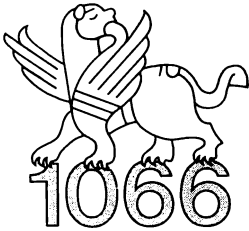
121-1284-2 1966

Wählin, Vang

Hamburg og kornet 1350-1550. Undersøgelser over kornbestemmelser og stapel, kornmål og kornvægt, korneksport samt korntransport i og til Hamburg i senmiddelalder og begyndende nyere tid.

121-1262-2 1966

Tidsskrift for Historisk Forskning

Historisk Institut Njalsgade 102 2300 Kbh S Giro 4 18 85 51

ANSVARSHAVENDE:

Svend Honoré
Lundebjerggårdsvej 194, 2.tv.
2740 Skovlunde
Tlf: 02 84 64 14

ABONNEMENT:

Bjørn Wied
Parkvej 17
3450 Allerød
Tlf: 02 27 55 85

REDAKTION:

Steen M. Andersen
N. H. Frandsen
Kim Furdal
Frank Müntzberg
Bjørn Wied
Steen Østergaard

PRISER:

18. årgang:	Abonnement	kr. 105.00
	Løssalg pr. nr.	kr. 20.00
Klassesæt (min. 10 stk) pr. stk.		kr. 10.00
Ældre årgange: Pr. årgang		kr. 50.00
	Pr. nr.	kr. 10.00
Årgang 2-17 samlet		kr. 575.00

Alle henvendelser vedr. adresseændring o.l. bedes rettet direkte til postvæsenet.

Eftertryk tilladt i uddrag, forudsat tydelig kildeangivelse.

Tryk: Dansk Tidsskrifts Tryk

ISSN 0106 - 0627